

Корягіна А.Ю.

УДК 811.111

ЛЕКСИЧНИЙ АСПЕКТ НІМЕЦЬКОГО РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ

Розмовне німецьке мовлення і книжна літературна німецька мова протиставлені як різні мовні системи, вживані в одному і тому ж мовному колективі. Вибір між ними зумовлений стосунками між особами, що говорять, і умовами спілкування. Розмовне німецьке мовлення носії мови використовують вдома, в колі друзів, в невимушеній обстановці, без попередньої підготовки. Воно має переважно усну форму, але ним можна написати записку чи лист. Розглянемо детальніше поняття розмовного мовлення, питання існування його норми та відмінності від літературної мови, що лежать на лексичному рівні.

Розмовне мовлення – це різновид усної літературної мови, що обслуговує повсякденно-побутове спілкування, що виконує функції спілкування і дії [1, 407].

Дослідники також визначають розмовне мовлення як невимушену, дещо понижену, спонтанну мову, усну, що вимагає певної ситуативно зумовленої форми, що проявляється, як правило засобами діалогу [11]. Це в свою чергу є ще однією важливою його ознакою, оскільки, як зауважує дослідник німецької розмовного мовлення В.Д.Девкін, “діалог можна вважати особливим "видом тексту", в якому думка формується в опорі на загальний досвід тих, що говорять (на відоме їм обом), на елементи обстановки розмови, з урахуванням жестів і міміки, а також з орієнтуванням на мовний контекст” [3, 6].

Найважливішою ознакою розмовного мовлення є його спонтанність, непередбаченість. Друга відмінна ознака розмовного мовлення полягає в тому, що розмовне спілкування можливо тільки за умови безпосередньої участі мовців та за неофіційності стосунків між ними. Третьою його ознакою є свобода манери вираження в цілому (*lockere Gesamthaltung beim Sprechen*). Тут не маються на увазі якісь негативні явища, помилки, які ставили б стиль розмовної мови нижче за інші функціонально-мовні стилі. Свобода розмовної манери відповідає тим типовим обставинам, в яких відбувається мовне спілкування в цій сфері життя [8, 3].

Спонтанність розмовного мовлення, його великі відмінності від кодифікованої мови ведуть до того, що так чи інакше зафіксовані на письмі розмовні тексти залишають у носіїв мови враження деякої невпорядкованості, багато що в цих текстах сприймається як мовна недбалість або просто як помилка. Відбувається це саме тому, що розмовне мовлення оцінюється з позицій кодифікованих приписів. Насправді ж воно має свої норми, які не можуть і не повинні оцінюватися як ненормативні [2, 381].

Нормою в розмовному мовленні визнається те, що постійно використовується в мовленні носіїв літературної мови і не сприймається при спонтанному сприйнятті мови як помилка - "не ріже слуху". Розмовні норми більш обов'язкові, вільніші, ніж літературні, але вони існують і їх дотримуються. Які б стихійні, анархічні і спонтанні не були мовленнєві явища, вони все ж нормовані. Тільки ця норма не писана, не імперативна [4, 12].

В основному, лексичні норми розмовного мовлення – це норми національної мови: норми літературної мови (не вживати слова, що не входять в літературну мову) і норми розмовного стилю (не вживати слова, чужі розмовному стилю). Лексичні норми розмовного мовлення характеризуються, передусім, небажаністю (заборонаю) вживання певних видів слів (іноземних, діалектних, книжних, грубих і так далі). Проте особливістю норм розмовного мовлення є їх принципова факультативність. Фактично в розмовному мовленні заборонні норми відсутні, тому заборони постійно порушуються і можна почути слова, які не увійшли до національної мови і вживання яких не диктується необхідністю. Такою ж відносною є заборона на вживання нелітературних слів. Небажаність їх вживання безперечна, але вони зустрічаються у розмові, в тому числі і в мові культурних людей. Проте їх вживання нормативно тільки у тому випадку, якщо воно є результатом мовної гри. Одні люди грають діалектизмами, інші жаргонізмами або просторічними словами, але вживання їх без особливої мети є недопустимим. Небажані в розмовному мовленні і книжні слова. Вживання, а особливо зловживання ними є явним порушенням розмовних лексичних норм. При нагоді вибору книжного або розмовного варіантів слід вважати за краще останній.

Отже, лексична норма розмовного мовлення – це вживання нейтральної лексики. Проте в її використанні проявляється специфіка розмовного мовлення, що відрізняється від використання нейтральної лексики в інших стилях [10].

Неоднорідність лексичного складу розмовних текстів (у них можна зустріти раніше усього слова, пов'язані з повсякденним життям, побутом, так звані побутовізми: Löffel 'ложка', Kochtopf 'кастрюля', Besen 'віник'; слова, що мають яскраво виражений знижений відтінок: einbringen 'викладатися', Flederwisch 'живчик'; слова стилістично нейтральні, такі, що становлять основний словниковий фонд сучасної літературної мови : arbeiten 'працювати', sich erholen 'відпочивати', jung 'молодий', jetzt 'зараз', nie 'ніколи'; спеціальну термінологічну лексику і окремі жаргонні укралювання) призводить до виникнення ряду ускладнень при спробі дати чітку дефініцію як поняттю "розмовна лексика", так і поняттю "розмовність" взагалі.

Існують наступні дефініції цих понять. Розмовність – це традиційна, дуже умовна і збірна назва того, що протиставлено ідеально правильному, зразково-показовому культурному стандарту. Відступ від цієї еталонності може бути різної міри - мінімальним (без порушення літературності), середньозниженим, помітним (фамільярний шар) і значним (груба і вульгарна лексика) [4, 12].

Розмовна лексика – це увесь лексичний фонд повсякденного мовлення. Гез Н.І., характеризуючи розмовний реєстр, зачислює до нього як лексику нейтрального або загальноповсякденного стилю, так і слова з емоційно-експресивним забарвленням (пестливі, лайливі, іронічні і так далі) [5, 74].

Розмовна лексика – це лексика, вживана в повсякденно-побутовому діалозі, властивому усній мові [7, 99].

Таким чином, серед усіх, виділених дефініцій розмовної лексики, при усьому їх різноманітті і широті тлумачення терміну, можна відмітити декілька загальних положень:

- 1) розмовну лексику протиставлено літературній мові;
- 2) між лексичним складом літературної і розмовної мови існують явища перехідності і взаємопроникнення;
- 3) розмовна лексика функціонує в побуті, в стихії вільного спілкування, поза офіційними нормами мови.

Дослідник розмовної мови В.Д.Девкін вважає необхідним виділити в лексиці, що використовується в розмовному мовленні, такі елементи, як:

1. загальномовний нейтральний пласт;
2. розмовно забарвлений, пов'язаний з "побутовою номенклатурою", тобто неактуальний для офіційного спілкування;
3. розмовні дублети і синоніми нейтральних номінацій;
4. "несловникові" лексичні засоби, що використовуються в живій мові як заміни регулярно вживаних лексем.

Особливістю лексики розмовної мови є переважання першого, другого і четвертого елементів за несуттєвості третього, оскільки розмовно-марковані слова складають не більше 8-10% усього лексичного фонду висловлювань в повсякденній мові і, що ще важливіше, для розмовних текстів вони факультативні. В більшості випадків їх використання зумовлене прагматично, а не інформаційно [12].

За мірою зниженості розмовних лексем В.Д.Девкін виділяє:

- 1) фамільярну лексику (слова, що виявляють певну фамільярність, фривольність, підкреслену "несалонність" вираження, типову для середовища близьких знайомих);
- 2) грубу лексику (слова з неестетичним, антиетичним відтінком, ті, що зазвичай передають евфемізмами);
- 3) вульгарну лексику (грубі слова, що застосовуються не за прямим їх призначенням, а для негативних характеристик того, що в нормі називається нейтральним, пристойним);
- 4) лайливу лексику (лексика, що має, як правило, нечіткий, загальнонегативний контур значення);
- 5) нецензурну лексику (табуована, заборонена лексика).

Перейдемо безпосередньо до розгляду лексичних особливостей німецького розмовного мовлення.

Передусім, це часте вживання різного роду вставних слів. Іноді це модальні слова (*wohl, gewiß, sozusagen, kurz* та ін.), іноді - вигукі різних стилістичних забарвлень (*oh!, au!, Bums!, zum Teufel!* та ін.) або частки (*ja, doch, einmal* та ін.); до цього додаються питальні слова (*nicht war?, wirklich?* та ін.), прислівники (*so, natürlich* та ін.) і цілі обороти (*Moment mal!, Was Sie nicht sagen!* та ін.) [8, 3].

Мовлення людей в повсякденному спілкуванні часто наповнено такими вставними словами. При цьому потрібно розрізняти, з одного боку, індивідуальні, а з іншого боку, територіально і соціально забарвлені вставні слова. Характерним для розмовної мови в південній Німеччині є слово *geh* - наказовий спосіб від дієслова *gehen*, поставлене перед іншими дієсловами в наказовому способі, як, наприклад, в таких поєднаннях: *Geh, sei lieb! Gehen Sie, tun Sie mir diesen Gefallen!*

Значення дієслова *geh (gehen Sie)* перетворилося на *bitte*, тому такі формулювання, як *geh, bleib doch noch da!*, не містять ніякого протиріччя [8, 4].

Якщо говориться про щось невизначене і не цілком відоме, вживаються такі вставні вирази, як: *wer weiß wie, Gott weiß wie, der Teufel weiß wie* та ін. Наприклад: *Er ist schon wieder, wer weiß wo, gewesen.*

Деякій недбалості розмовного мовлення в діалогах і повідомленнях відповідає передача фактичного матеріалу як би між іншим. Типовим для вільної манери розмовного мовлення є позначення осіб, речей, місцевостей і так далі перифразою *Ding*, часто в з'єднанні з прислівником *da* : *Er lebt in Dingsda.* Мовець, в

гонитві за передачею основного змісту повідомлення, намагається обмежити слухача від другорядної інформації. Усі подібні формулювання звучать або недбало, або нешанобливо.

У повсякденному мовленні взагалі, у тому числі і в німецькій, усі повідомлення, оповідання, діалоги мають оцінювальний характер, навіть якщо йдеться про фактичні твердження. Слова, що використовуються мовцем в розмовному мовленні, можуть показати не лише в якій мовній ситуації він знаходиться, але і передати його емоційний стан. Велике значення при передачі повідомлення, що містить емоційну оцінку, мають епітети. Іноді це гіперболічні прикметники, як наприклад: *ein phänomenales Konzert*, *ein 150% - iger Bürokrat*, іноді складні слова з посилюючим першим компонентом, як *heilfroh*, *goldrichtig*, *stinkfein* і так далі. Гіперболи зустрічаються також у формі іменників: *Halbidiot*, *Quadratesel*, *Neunmalkluger* [8, 5]. Емоційне ставлення простежується в численних вигуках: ті, які виражають певні почуття - *weh! etsch! toi - toi!*; вигук у формі іменників *ach Käse!*; дієслівні поєднання - *verdammlich! verflucht und zugenäht!* та ін.

Заміна особистих займенників вказівними (*der, die, das* замість *er, sie, es*) показує підвищенню і, крім того, відчуття недбалості, розслабленості мови, хоча разом з цим може служити і показником нейтральності повідомлення.

Розмовній мові також властива яскрава конкретність, образність, динамічність і простота викладу. Про оригінальну виразність народної мови свідчить вживання барвистих, наочних, динамічних виразів: *der Witz hat einen langen Bart, in allen Ecken und Enden, Großkopfige, Lumpensammler* та ін.

Важливою особливістю розмовної мови є тенденція до гумору, кепкування і сатири. Лексика і фразеологія розмовного мовлення в усіх його формах можуть самі по собі носити гумористичний або сатиричний характер, якщо вони містять відповідні образи: *Klappenschlange* (друкарка), *Zeilenschinder* (журналістка), *einen Affen haben* (бути п'яним), а також набувати комічного забарвлення в результаті спотворення і пародіювання: *Platzen Sie sich (nehmen Sie Platz)*, *Genußtuung (Genugtuung)* [8, 8].

До емоційної і оцінної лексики розмовного мовлення належать усі лайливі вирази, усі поширені іноземні слова (roriläre Fremdwörter типу: *kaputt, prima, famos*, а також всі ті слова, які в процесі словотворення отримують емоційне зменшувальне або зневажливе забарвлення, наприклад *ein Bürschchen, ein Früchtchen*.

Розмовно-побутове мовлення доступне розумінню усіх носіїв мови. Проте існують мовні явища, сенс яких проявляється у використанні певною соціальною групою особливих мовних одиниць з метою обмежитися, дистанціюватися, від інших таких груп. Йдеться про такі мовні сутності як "сленг", "жаргон", "арго".

Аналізуючи спеціальну літературу, присвячену суті периферійних шарів лексики, можна побачити, що ці шари не отримали однозначної інтерпретації. Так, наприклад, В.Н.Ярцева [1] дає наступні пояснення цим поняттям.

Арго – особлива мова деякої обмеженої професійної або соціальної групи, що складається з довільно обраних видозмінених елементів однієї або декількох природних мов.

Жаргон – різновид мовлення, що використовується переважно в усному спілкуванні окремою відносно стійкою соціальною групою, що об'єднує людей за ознакою професії, становища в суспільстві, інтересів або віку.

Сленг – 1) те ж, що жаргон; 2) сукупність жаргонізмів, що становлять шар розмовної лексики, що відбиває грубувато-фамільярне, іноді гумористичне відношення до предмету мовлення.

Вживання арготизмів і вульгаризмів зумовлене вільною манерою поведінки мовця в повсякденному спілкуванні. Використання численних жаргонізмів (частіше в плані пародії) свідчить про суб'єктивну оцінку того, що повідомляється. Так, наприклад, ідіома *Geschäfte in etwas machen* почала вживатися у формі *etwas zu machen: in Kunst machen* [8, 6].

Не можна також повністю відділяти слова, вживані в розмовному мовленні, від жаргону і сленгу. Вони взаємопроникні. Наприклад, слова і вирази, що склали у минулому специфіку тільки молодіжного жаргону, тепер вживаються в повсякденному спілкуванні - *auf etwas / jemanden stehen, drauf sein, down sein, feeling, geil, checken, düsen, irre, wahnsinnig, riesig, -mäßig, Softi, nerven, echt, Macker, toll* [6, 146]

З вищесказаного витікають наступні висновки.

Розмовне мовлення – основний функціональний різновид кодифікованої літературної мови. У ньому проявляється усе неофіційне життя людей, усі нюанси людської поведінки, стосунків з іншими людьми, переживань і настроїв. Хоча для більшості носіїв мови використання розмовного мовлення здається певним відступом від норм, не можна говорити про те, що його використання позбавлене їх. Ця норма не писана, але вона існує у свідомості носіїв мови і, як правило, дає про себе знати в ситуації неофіційного спілкування, тоді, коли вживання літературної норми є недоречним.

Розмовно-забарвлена лексика відрізняється від нейтральної своєю деякою зниженістю оцінювального, етичного і естетичного порядку. Розкутість, невимущеність повсякденного мовлення накладає свій відбиток на оформлення висловлювань і, не в останню чергу, на вибір слів. Вона є типовою для неофіційного середовища спілкування. Особливість розмовних слів полягає в тому, що ці слова властиві повсякденній, розмовній мові, характеризують буденні явища. Саме тому мовці дозволяють собі вживання вставних слів, гіперболічних епітетів, слова та звороти з оцінювальним характером та різні види заміни. Головне тут те, що все це не заважає передачі основного змісту повідомлення.

Джерела та література:

1. Большой энциклопедический словарь. Языкознание. / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
2. Виноградов В. В. Избранные труды / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 2004. – С. 381.
3. Девкин В. Д. Диалог : нем. разговор. речь в сопоставлении с русской : для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Д. Девкин. – М. : Высш. шк., 1981. – 160 с.
4. Девкин В. Д. Немецко-русский словарь разговорной лексики = Deutsch-russisches Wörterbuch der umgangssprachlichen und saloppen Lexik : св. 12000 слов и 40000 словосочетаний / В. Д. Девкин. – М. : Русский язык, 1994. – 768 с.
5. Гез Н. И. Устная речь / Н. И. Гез // Очерки по методике обучения немецкому языку : учеб. пособие для пед. вузов / под ред. И. В. Рахманова. – М. : Высш. школа, 1974.
6. Петренко А. Д. Социолингвистическая вариативность национального языка как целостной структуры : коллективная монография / А. Д. Петренко, Д. А. Петренко, Д. М. Храбскова, Э. Ш. Исаев. – Севастополь : Украинский морской ин-т, 2009. – 182 с.
7. Попов Р. Н. Современный русский язык : учеб. пособие для студ. для студ. пед. ин-тов по спец. №2121 «Педагогика и методика начального обучения» / Р. Н. Попов, Д. П. Валькова, Л. Я. Маловицкий, А. К. Федоров. – М. : Просвещение, 1978.
8. Ризель Э. Стиль обиходной речи (на материале немецкого языка) / Э. Ризель // ИЯШ. – 2007. – № 4. – С. 2-10.
9. Солодилова И. А. Лексикология немецкого языка : учеб. пособие для студ. III курса / И. А. Солодилова. – Оренбург : ГОУ ОГУ, 2004. – 114 с.
10. Горюнова И. С. Разговорные элементы в современной сценической речи : [Электронный ресурс] / И. С. Горюнова. – Режим доступа : <http://goryunova.niv.ru/goryunova/nauka/002.htm>
11. Stilistik. Thema 1. Funktionalstile : [Die elektronische Ressource] / М. Busojewa. – Das Regime des Zugriffes : <http://mariannabusojewa.wordpress.com/2009/09/09/stilistik-thema-1-funktionalstile/>
12. Шульгина Т. Г. Классификация разговорной лексики : [Электронный ресурс] / Т. Г. Шульгина. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/DN2006/Philologia/3_shul_gina%20t.g.doc.htm